

**Ана Лулева, Иванка Петрова (съст.).
Изследвания на културната памет,
културното наследство и идентичности.
София: ИК „Гутенберг”, 2015. 407 с.**

Сборникът „Изследвания на културната памет, културното наследство и идентичности” съдържа 16 статии на млади изследователи от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН. Той е резултат от интердисциплинарния проект „Стимулиране развитието на научния потенциал в изследванията на културната памет, културното наследство и идентичности” с ръководител Ана Лулева, финансиран по оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд 2007–2013). Сред целите на проекта са обучение, стимулиране на изследователската работа на младите учени, на мобилността и включването им в европейското научно пространство. В реализацията на проекта като преподаватели участват утвърдени учени от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей (ИЕФЕМ), Кирило-Методиевския научен център при БАН (КМНЦ) и Югозападния университет „Неофит Рилски”. Като обучаеми се включват 24 млади изследователи от ИЕФЕМ и КМНЦ. Подробна информация за проекта и осъществените дейности се съдържа в уводните думи на съставителките Ана Лулева и Иванка Петрова.

Сборникът представя интерес за читателя по няколко причини. Авторите на предлагания свод от текстове (докторанти, постдокторанти и млади учени) са с различни базови компетенции и научни специалности – етнография, фолклористика, изкуствознание, музикознание, музеология, което обуславя интердисциплинарния характер на изданието, палитрата от подходи и методи в изследването на културната памет, културните наследства и идентичности. Предлаганите текстове са посветени на актуална в международен план проблематика. Основните концепти „памет”, „наследство”, „идентичност” се осмислят в духа на конструктивистките подходи и интеракционистките идеи. Умело се съчетават диахронно и синхронно изследване. Значителна част от текстовете представят динамиката и сложната взаимовръзка между официални и всекидневни дискурси, между политики и дейности на различни институции и практики на разнообразни общности от хора, обединени по етнокултурен, конфесионален или локален признак, както и на почитатели

на определена субкултура или стил на живот. Осмислят се лично проведени задълбочени теренни наблюдения. Голяма част от статиите представят резултати от антроположки, етноложки и фолклористични проучвания, извършвани във връзка с разработването на дисертационни трудове (успешно защитени, в процес на подготовка или на публична защита). Не на последно място, обект на научна рефлексия са слабо проучвани или непроучвани у нас въпроси и терени.

Една част от текстовете са посветени на измеренията на културната памет и аспекти на нейното конструиране и управление. Колко дълго помнят институциите? Какво предпочитат да забравят? Защо? Какво и как помнят общностите? Как сферата на политическото инструментализира културните ценности и идентичности? В статията си „От съкровение към откровение (Създаването на разказа за средновековната история на България и съкровищата)“ (с. 64–113) Димитър В. Атанасов на основата на две исторически находки разсъждава върху социалната роля на историята, обвързаността на интерпретацията ѝ с нуждите на съвременното и изграждането на определени ценности, като насочва вниманието към политики за управление на паметта.

Трансформациите в осмислянето на травматични събития в локалната памет и култура са обект на рефлексия в текста на Валентин Воскресенски „Локални проекции на травматичната памет. Спомени, разкази, съпротиви – случаят Перушица“ (с. 157–186). Докторантът прилага умело теоретичния опит, свързан с изследването на паметта, общностите и културата. Травматичното събитие се разглежда също и като ресурс за конструиране на социални идентичности и нови социални структури. Плодотворна идея е да се открият и анализират дискурсивни и не-дискурсивни паметни за събитията.

В статията си „Словесните „превъплъщения“ на читалището в село Горни Богров, Софийско“ (с. 210–234) Стела Ненова чрез изследване на един случай показва как локалната общност съхранява миналото и „преработва“ историята. Обект на антропологически прочит е практиката за именуване на читалищата на личности, произхождащи от локалната общност. Изборът на местен герой за патрон на културната институция в с. Горни Богров се анализира като символен ресурс за конструиране на локална идентичност, като се отчитат изменящите се социални, културни и политически контексти. На основата на локалния дискурс докторантката проследява различни пластове на взаимодействие между общността и местния културен център по времето на социализма и след политическите промени в края на 80-те години на XX в., развитието на образа от политически към етически символ.

Три статии разглеждат въпроси на паметта и идентичностите през религията и религиозното. Публикацията на Даниел Фокас „Чудотворната икона „Пресвета Богородица Достояно ест Българска“ от Храм-паметник

„Св. Александър Невски” (с. 11–43) съчетава прецизен и детайлен изкуствоведски анализ с етноложки наблюдения, за да се очертаят механизмите и стъпките в утвърждаването на репликата на иконата на Богородица от храма „Протатон” в Света гора като най-почитаната светиня на катедралния храм на Българската православна църква. Изследването разкрива механизми и стъпки при създаване на нови богослужебни, поклоннически и молитвени практики в религиозния живот.

Статията на Яна Гергова „От здравеносните божества до светците безсребърници (по примери от Югозападна България)” (с. 44–63) засяга проблема за съхраняването на древни лечебни ритуали и култове във времето. Авторката убедително откроява аналогии между древни и християнски лечебни ритуални практики и проследява приемствеността между паганистичния здравеносен култ към бога Асклепий и култовете към християнските светци Пантелеймон, Козма и Дамян. Причини за това се откриват в природни дадености, както и в религиозни предания за светците лечители.

В статията си „Евангелска конверсия сред българските мюсюлмани” (с. 320–339) Велислав Алтънов насочва вниманието към историята на протестантските идеи в България. Авторът вижда успеха на протестантската дейност сред мюсюлманите като възможност за преодоляване на травматична памет, за опознаване и засилване на социалното общуване между българи, турци и роми, за утвърждаване на равнопоставеността на половете, за конструиране на нови социални нагласи и виждания.

Два текста коментират различни аспекти на политики към наследството. Каква трябва да бъде адекватната политика на държавата към нематериалното културно наследство? Над този въпрос разсъждава Яна Янчева в статията си „Политиката на Република Корея в областта на нематериалното културно наследство” (с. 383–404). Авторката откроява важни характеристики на държавната политика, които водят до изграждане на „представителна” версия на наследството, до пасивното му и безкритично възприемане, до пренебрегване на неговата същност като опит и преживяване на самите локалните общности.

Каква е гледната точка на учениците, обучавани във фолклорно пеене в професионални училища? На този неизследван проблем е посветена статията на докторантката Галя Грозданова-Радева „Теренни бележки върху усвояването на фолклорното пеене в музикални образователни институции” (с. 187–209). Обект на проучване сред обучаемите са: мотивация за фолклорно изпълнителство, овладяване на диалектни особености и орнаментика в маниера на изпълнение на съответна музикалнофолклорна област; избор на репертоара, както и подходите за овладяване на фолклорно пеене. Статията представя начален етап от осмислянето на проблематиката и в този смисъл не се правят по общи изводи.

В съвременното общество ни се налага да мислим в обща триада културното наследство, музеите (като съхраняващи и презентиращи наследство) и туризма. Ивайло Марков в „(С)поделено наследство: трансгранично сътрудничество, културен туризъм и местно развитие” (с. 114–138) анализира процеси на (ре)конструиране на културно наследство в контекста на трансграничното сътрудничество като част от реализацията на различни проекти в областта на културата и туризма с цел постигане на устойчиво развитие в Българо-сръбското пограничие. Авторът откроява ситуации на конструиране на културно наследство, както и използването на наследството за преодоляване на периферността и икономическата неразвитост на пограничния район като един от възможните пътища за постигане на устойчиво развитие на местно ниво.

В „Поглед към културното наследство на Асеновград в перспективата на културния туризъм” (с. 139–156) Златина Богданова анализира развитието на културните ресурси на града през последните години, активността на местните институции при разработване на културни продукти за целите на туризма, както и нерешените проблеми в тази област.

Към музея като важна институция на наследството, ориентирана не само към миналото, но и към бъдещето, са насочени три изследвания. Статията на Иглика Мишкова „Народният етнографски музей – мисия, експозиции и публика (От обособяването като самостоятелен музей до края на Втората световна война)” (с. 235–268) представя критичен прочит на един етап от историята на Етнографския музей в София през „очите” и инструментариума на „новата” музеология. Периодът е поле за размисли за бъдещето на музея с оглед на обществените очаквания към институцията в съвременността.

Текстът на Ели Тодорова „За някои съвременни концепции за теорията и практиката на музейните колекции и тяхното приложение” (с. 269–285) е посветен на виждания за развитие на музейните колекции, както и на тяхното прилагане на примерите на Музея за европейски култури в Берлин и Австрийския етнологски музей във Виена. Докторантката очертава необходимостта от преосмисляне на функциите и целите на българските музеи, за да се превърнат наистина във фасилитатори и медиатори.

Димитър Василев в статията си „Музеите на открито като места за теренни етнографски проучвания” (с. 286–301) развива идеята за възможностите на музеите от типа Скансен, в българските реалности АЕК „Етър”, архитектурно-историческите резервати, Етнографския ареален комплекс Златоград, да бъдат полезни за етнолога в проучването на традиционни техники и технологии и тяхното развитие, на изучаващите посетителите, аспекти на културния туризъм и др.

Общностите са фокус на няколко изследвания в сборника. В „Почитателите на фантастика в България: възможности и предизвикателства на

диахронното изследване” (с. 302–319) Ангелина Илиева поставя въпроса за феномените като рефлексия на доминиращите в обществото ценности и нагласи, социални и символни йерархии и „неравенства“. Културната история на почитателите на научната фантастика в България се осмисля в контекста на научнофантастичната култура по света, открояват се специфики, както и амбивалентни взаимодействия с политиките на властта. Авторката показва, че изследването на историята на клубното движение през социализма е възможност за проучване на „междинните” равнища на социалистическата култура, разположени между културата на всекидневието и официалните културни политики.

Статията на Атанаска Станчева „Природозащитничество и неговите локални измерения в контекста на идеите и практиките на една екообщност в България” (с. 340–365) представя теренно изследване, проведено през 2013 и 2014 г. във връзка с дисертацията ѝ. Авторката показва, че опитът, почерпен отвън, е пренесен с готова схема за устойчиво развитие в локалните условия. Като друг важен аспект откроява отношението към местните традиции, свързани със знанието за локалната природна среда. Правят се изводи, че контекстът, в който се развива общността е неустойчив, а създаването на реална екообщност в България все още предстои.

Нов ракурс към общността на каракачаните предлага Начо Димитров в статията „Отношението „жизнен свят – всекидневие“ като инструмент за интерпретиране на транснационалната идентичност (По примера на каракачаните в България)” (с. 366–382). Авторът изследва начина, по който мигрантите преживяват всекидневието си в България и в Гърция, като се основава на лично осъществени теренни проучвания в двете страни в периода 2012–2013 г. Според степента на темпоралното, социалното и пространственото припокриване на мигрантското и същинското всекидневие Н. Димитров разграничава четири основни групи мигранти. Ученият убедително показва, че пълноценното изследване на транснационалните реалности изисква да се вземе под внимание отношението „жизнен свят – всекидневие“.

Като цяло в предлаганите изследвания младите учени демонстрират добро познаване на съвременната теория, овладяна методология и терминология в различни области на етноложкото и антроположкото познание. Публикациите разкриват аналитичните умения на авторите, тяхната възискателност и прецизност при боравене с различни източници и очертават научния им профил.

Валентина Ганева-Райчева